

Warszawa, dnia 8 kwietnia 2009 r.

DL-P-I-0700-9/09

BN-T-0700-102/09

P. J. Kuciniak
SEKRETARIAT
Biuro Prac Senackich
wpłynęło dn. 14.04.09
nr 2446 podpis: Mow

Pani

Krystyna Bochenek

Wicemarszałek Senatu

Rzeczypospolitej Polskiej

W odpowiedzi na oświadczenie Pana Senatora Zbigniewa Cichonia w sprawie potrzeby wprowadzenia zmian legislacyjnych, które spowodowałyby poważne ograniczenie stosowania tymczasowego aresztowania, oraz ilości samobójstw popełnianych przez osoby osadzone, uprzejmie przedstawiam, co następuje.

W świetle obowiązującego prawa stosowanie tymczasowego aresztowania nie opiera się na dowolności ani uznaniowości. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.) przewiduje w tym zakresie szereg ograniczeń. I tak, zgodnie z art. 249 § 1 k.p.k. środki zapobiegawcze (a więc również tymczasowe aresztowanie) mogą być stosowane tylko wtedy, gdy zebrane dowody wskazują na duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił przestępstwo. Wedle art. 257 § 1, tymczasowego aresztowania nie stosuje się, jeżeli wystarczający jest inny środek zapobiegawczy (zasada subsydiarności tymczasowego aresztowania).

Aby zastosować tymczasowe aresztowanie, niezbędne jest równoczesne wystąpienie ogólnych przesłanek tymczasowego aresztowania, wskazanych w art. 249 § 1 k.p.k., oraz przesłanek szczególnych, sformułowanych w art. 258 § 1 – 3 k.p.k. Zarazem nie mogą wystąpić przesłanki negatywne, opisane w art. 259 § 1, zgodnie

z którym jeżeli szczególne względy nie stoją temu na przeszkodzie należy odstąpić od tymczasowego aresztowania, zwłaszcza gdy pozbawienie oskarżonego wolności spowodowałoby dla jego życia lub zdrowia poważne niebezpieczeństwo lub pociągałoby wyjątkowo ciężkie skutki dla oskarżonego lub jego najbliższej rodziny. Tymczasowego aresztowania nie stosuje się również wtedy, gdy na podstawie okoliczności sprawy można przewidywać, że sąd orzeknie w stosunku do oskarżonego karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania lub karę łagodniejszą albo że okres tymczasowego aresztowania przekroczy przewidywany wymiar kary pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia.

Przed zastosowaniem środka zapobiegawczego sąd lub prokurator stosujący środek mają obowiązek przesłuchać podejrzanego. Do stosowania tymczasowego aresztowania uprawniony jest wyłącznie sąd, który, jako organ niezawisły, nie jest związany wnioskiem prokuratora. W postępowaniu przygotowawczym sąd, zgodnie z art. 263 § 1 k.p.k., oznacza termin stosowania tego środka na okres nie dłuższy niż 3 miesiące. Jeżeli ze względu na szczególne okoliczności sprawy nie można było ukończyć postępowania przygotowawczego w terminie określonym w § 1, na wniosek prokuratora, sąd pierwszej instancji właściwy do rozpoznania sprawy, gdy zachodzi tego potrzeba, może przedłużyć tymczasowe aresztowanie na okres, który łącznie nie może przekroczyć 12 miesięcy. Łączny okres stosowania tymczasowego aresztowania do chwili wydania pierwszego wyroku przez sąd pierwszej instancji nie może przekroczyć 2 lat (art. 263 § 3 k.p.k.). Od reguły tej przewiduje się wyjątek w art. 263 § 4 k.p.k., zgodnie z którym tymczasowe aresztowanie może zostać przedłużone na okres oznaczony, przekraczający terminy określone w § 2 i 3. Przedłużenia może dokonać sąd apelacyjny, w którego okręgu prowadzi się postępowanie, jeżeli konieczność taka powstaje w związku z zawieszeniem postępowania karnego, czynnościami zmierzającymi do ustalenia lub potwierdzenia tożsamości oskarżonego, wykonywaniem czynności dowodowych w sprawie o szczególnej zawiłości lub poza granicami kraju, a także celowym przewlekaniem postępowania przez oskarżonego. Jak z powyższego wynika, katalog przesłanek przedłużenia tymczasowego aresztowania jest bardzo ograniczony. Decyzja mająca tak znaczne skutki dla ludzkiej wolności należy ponadto do gestii sądu apelacyjnego, gdzie orzekają doświadczeni

sędziowie o wieloletnim stażu zawodowym.

Jak z powyższego wynika, brak jest potrzeby dokonywania zmian legislacyjnych, mających na celu ograniczenie przesłanek stosowania tymczasowego aresztowania, bowiem polskie prawo procesowe w chwili obecnej przewiduje cały szereg ograniczeń stosowania tego środka.

Ministerstwo Sprawiedliwości prowadzi natomiast prace legislacyjne nad projektem ustawy mającym na celu dostosowanie obowiązującego prawa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 czerwca 2008 r. sygn. akt K 42/07, który przewiduje konieczność udostępnienia przez prokuratora w toku postępowania przygotowawczego, na wniosek podejrzanego lub jego obrońcy, akt sprawy w części zawierającej dowody wskazane we wniosku o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania. Projekt przewiduje także dodanie w Kodeksu postępowania karnego art. 249 § 1¹ w brzmieniu stanowiącym, że w postępowaniu przygotowawczym podstawę ustaleń faktycznych uzasadniających zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania mogą stanowić tylko dowody wskazane we wniosku prokuratora. Wprowadzony ma zostać również, zgodnie z projektem, obowiązek zawiadomienia podejrzanego i obrońcy o wystąpieniu z wnioskiem o przedłużenie okresu tymczasowego aresztowania wraz z doręczeniem odpisu wniosku, chyba że byli oni obecni przy ogłoszeniu postanowienia sądu stanowiącego wniosek. Projekt ten znajduje się obecnie na etapie konsultacji społecznych. Wprowadzenie do procedury karnej zmian przewidzianych w projekcie, stanowiących urzeczywistnienie zasady „równości broni” stron w postępowaniu w przedmiocie rozpoznania wniosku o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania, zagwarantuje podejrzanemu i jego obrońcy pełne możliwości kwestionowania zasadności wniosku prokuratora.

Ministerstwo Sprawiedliwości nie jest władne zająć stanowiska w przedmiocie konkretnych postępowań karnych, wskazanych w oświadczeniu Pana Senatora Zbigniewa Cichonia, bowiem zgodnie z art. 178 ust. 1 Konstytucji sędziowie w sprawowaniu swego urzędu są niezawisli i podlegają tylko Konstytucji oraz ustawom. Orzeczenia sądu podlegają kontroli jedynie w toku postępowania odwoławczego, zaś. Ministerstwo Sprawiedliwości sprawuje nad sądami

powszechnymi wyłącznie nadzór administracyjny. Okoliczność, że sądy w przeważającej większości wypadków dzielą ocenę prokuratora w przedmiocie konieczności zastosowania tymczasowego aresztowania sugeruje, że wnioski o stosowanie tego środka są w większości zasadne i celowe. Biorąc jednak pod uwagę, że długotrwałość stosowania tymczasowego aresztowania jest jednym z istotnych problemów nurtujących polski wymiar sprawiedliwości, w szczególności w świetle standardów wyznaczanych regulacjami Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Ministerstwo Sprawiedliwości pismem z dnia 17 października 2008 r. zwróciło się do prezesów sądów apelacyjnych z prośbą o objęcie nadzorem administracyjnym wszystkich spraw, w których łączny okres trwania tymczasowego aresztowania przekracza 2 lata, i o nadsyłanie kwartalnych sprawozdań z przebiegu nadzoru.

W przeważającej większości postępowań karnych nie stosuje się tymczasowego aresztowania. W roku 2008 wpływ spraw do jednostek prokuratury wyniósł 1 124 800, zarzuty popełnienia przestępstwa przedstawiono 555 091 osobom, a jedynie w stosunku do 28 200 osób prokurator wystąpił do sądu o zastosowanie tymczasowego aresztowania. Sądy zastosowały tymczasowe aresztowanie wobec 24 848 osób, w tym wobec 7115 osób ściganych listami gończymi. Wobec 7767 osób środek ten został uchylony (w 1046 wypadkach przez sąd, w 6721 wypadkach przez prokuratora). W 2008 roku skierowano do sądów 435 415 aktów oskarżenia, z czego zaledwie 13 597 dotyczyło osób tymczasowo aresztowanych.

Wedle stanu na dzień 31 grudnia 2008 r. w aresztach śledczych i zakładach karnych przebywało jedynie 13 osób, w stosunku do których tymczasowe aresztowanie przedłużono na okres powyżej 24 miesięcy, i 78 osób, w stosunku do których tymczasowe aresztowanie przedłużono na okres powyżej 12 miesięcy, nie przekraczający jednak 24 miesięcy.

Dane liczbowe nie wskazują, aby wśród osób tymczasowo aresztowanych lub odbywających karę pozbawienia wolności nagminnie dochodziło do aktów samobójczych. W roku 2008 skazano (nieprawomocnie, z wyłączeniem czynów przewidzianych w Kodeksie karnym skarbowym) 417 184 osoby, w tym 39 557 osób na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania. Wedle

danych na dzień sprawozdawczy 31 grudnia 2008 r., uzyskanych z Centralnego Zarządu Służby Więziennej, liczba osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych wyniosła 82 785. W roku 2008 odnotowano 191 przypadków usiłowań samobójstwa, z czego 69, a więc około 1/3, dotyczyło osób tymczasowo aresztowanych. Spośród wyżej wskazanych 191 przypadków usiłowań samobójstwa, 39 zakończyło się zgonem. Należy zauważyć, że w roku 2008 w całej populacji Polski doszło do 3964 samobójstw zakończonych zgonem (dane Komendy Głównej Policji: <http://www.policja.pl/portal/pol/4/326/Samobojstwa.html>).

Niewątpliwie każdy przypadek samobójstwa powinien być postrzegany jako indywidualna ludzka tragedia, zaś obowiązkiem administracji zakładu karnego jest uczynić wszystko, aby takim tragediom zapobiec. Osoby pozbawione wolności stanowią w odniesieniu do samobójstwa grupę wysokiego ryzyka. W latach 70-tych XX wieku we Włoszech i Francji współczynnik samobójstw był aż dziewięciokrotnie większy niż analogiczny wskaźnik dla środowisk ludzi przebywających na wolności (<http://www.zielona-gora.po.gov.pl/index.php?id=36&ida=2906>). Z udostępnionego w Internecie opracowania kanadyjskiego stowarzyszenia John Howard Society of Alberta p.t. „Prison and Jail Suicide”, datowanego na 1999 r. (<http://www.johnhoward.ab.ca/PUB/C41.htm#stati>) wynika, że wskaźnik samobójstw wśród więźniów w Kanadzie w latach 1996-97 ponad dwukrotnie przekraczał średnią krajową; przeważającą większość samobójców stanowili mężczyźni, przy czym nie miało to związku z wysokością wyroku. Na tle innych państw europejskich Polska posiada stosunkowo niski współczynnik samobójstw wśród więźniów. Na przykład, w Anglii i Walii (statystyka ta nie obejmuje Szkocji) doszło w roku 2008 do 61 samobójstw wśród osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach (<http://www.justice.gov.uk/news/newsrelease010109a.htm>), przy czym podkreślenia wymaga, że populacja w angielskich i walijskich zakładach karnych i aresztach jest w liczbach bezwzględnych porównywalna z populacją osób osadzonych w Polsce (<http://www.justice.gov.uk/docs/population-in-custody-december08.pdf>), co oznacza, że współczynnik samobójstw jest o około połowę wyższy niż w Polsce. Z zamieszczonego w internecie raportu angielskiej organizacji The Howard League for Penal Reform wynika, że w ciągu ostatnich 10 lat w więzieniach Wielkiej Brytanii

doszło do 905 samobójstw wśród osób pozbawionych wolności w zakładach karnych (http://www.howardleague.org/fileadmin/howard_league/user/pdf/press_2009/Prison_suicides_5_Jan_2009.pdf).

Jak wynika z powyższych danych, poruszony przez Pana Senatora Zbigniewa Cichonia problem dotyczący prób samobójczych w zakładach karnych i aresztach śledczych ma charakter powszechny, niezależny od obowiązującej w danym kraju procedury karnej. Niemniej jednak należy podkreślić, że Ministerstwo Sprawiedliwości opracowało projekt nowelizacji Kodeksu karnego wykonawczego, przewidujący stały monitoring cel tzw. niebezpiecznych osadzonych (zarówno odbywających karę pozbawienia wolności, jak tymczasowo aresztowanych), możliwość stosowania monitoringu w łazniach, w pomieszczeniach wyznaczonych do widzeń, w miejscach zatrudnienia osadzonych, w ciągach komunikacyjnych, na placach spacerowych, a także możliwość stosowania monitoringu w celu obserwacji terenu zakładu karnego na zewnątrz budynków, w tym linii ogrodzenia zewnętrznego. Projekt ten został w dniu 31.03.2009 r. przyjęty przez Radę Ministrów.

Włączenie do systemu prawnego rozwiązań przewidzianych w projekcie zagwarantuje podniesienie poziomu bezpieczeństwa w zakładach karnych oraz ograniczy możliwość zachowań o charakterze agresji lub auto-agresji, takich jak podejmowanie prób targnięcia się na własne życie lub dokonywanie czynów godzących w bezpieczeństwo innych osób.

Z gwarancji doświadczenia

z upoważnienia
MINISTRA, SPRAWIEDLIWOŚCI

Zbigniew Wrona
PODSEKRETARZ STANU